

Mindenkinek ajánlhatom tehát Lakatos írásait, aki saját maga akar meggyőződni arról, mennyiben lehet/van igaz a Feyerabendnek, amikor Lakatos az *Against Method* dedikációjában „társ-anarchistának” mondja. Mindenkinek ajánlhatom Lakatos műveit, aki „furcsa és kellemetlen századunkban” tisztábban akar látni a tudomány ügyei körül. Ajánlom tehát Lakatos ma, amikor a hazai tudományos és pedagógiai életben a tudományfilozófia mértékadó elképzeléseiről leginkább csak hiányos és sablonos képek élnek. Ma, amikor a hivatásos és félhivatásos gondolkodók a tudomány társadalmi/pedagógiai/intellektuális (stb.) szerepéről töprengenek, fontos lenne a tisztán (tisztábban) látás. Talán Lakatos írásainak olvasása is segíthet megtisztítani azt a homályos képet, amelyben Popperről csak a logikai következetességgel (kegyetlenséggel) véghez vitt, tények általi falszifikáció, Kuhnról csak a misztikus-lejárátódott paradigma-fogalom, Feyerabendről a „minden mindegy” rezignált, bakugrásos tudományfilozófiája, *Toulmin*ről csak valami nehezen felfogható, ködös, wittgensteiniánus nyelvjáték-életforma tudományelmélet, Lakatosról pedig a „ke-

mény magot” makacsul védő, s ezért racionalisnak mondott tudós figurája jelenik meg.

Fontos és izgalmas, de nem könnyű olvasmány tehát Lakatos mindkét megjelent műve. A két könyv (ha nem is a teljesség igényével), de jól reprezentálja Lakatos sajnálatosan rövid munkásságát, amely vitathatatlannul századunk egyik legjelentősebb és széles hatású tudományfilozófusává tette. A Bizonyítások és cáfolatok a szerző matematikaelméleti, matematikafilozófiai és heurisztikai elképzeléseinek bemutatása, a másik könyv tanulmányai az ezzel összhangban álló általánosabb tudományfilozófiai nézeteiről tájékoztatnak. Mindenkinek, aki a tudomány életünkben, gondolkodásunkban betöltött szerepére vagy a tudományos elméletek fejlődésére, a racionalizmus védhetőségére kíváncsi, bátran ajánlható a két kis kötet, amivel – több mint húsz évvel Lakatos halála után – jelentős adósságát törlesztette a könyvkiadás. Most már az olvasókon a sor.

(Lakatos Imre tudományfilozófiai írásai. Atlantisz, Bp. 1997; *Bizonyítások és cáfolatok*. TYPOTEX, Bp. 1998.)

Sebő Péter

Középiskolai filozófia oktatási kísérlet Törökbálinton

1996 nyarán Zsolnai József, akinek a nevéhez az Értékközvetítő és Képességfejlesztő Program (ÉKP) pedagógiájának megalkotása fűződik,
a törökbálinti kísérleti iskolába hívott dolgozni.

Azzal a feladattal bízott meg, hogy középiskolai kísérlete keretében tartalmi és módszertani tekintetben is dolgozzak ki egy olyan, több tanévre kiterjedő tantárgycsoportot, mely a Nemzeti Alaptanterv klasszifikációja szerint főképpen az Ember és társadalom műveltségterülethez tartozik, mint például az erkölcsstan, a vallásismeret vagy a filozófia, kisebb részben pedig más műveltségi területekhez, mint mondjuk a logika. A tantárgycsoportot „házi használatra”,

az egyszerűség kedvéért filozófiai tantárgyaknak neveztük el, a továbbiakban – részben azóta kialakult megszokásból – itt is ezt a megjelölést fogom alkalmazni.

Miért éppen Törökbálint?

Az „útravaló”, amellyel Zsolnai tanár úr el látott, úgy vélem, éppen kellő mértékű volt: elegendő ahhoz, hogy dolgozni kezdjek, de nem annyi, hogy korlátozzon abban, mit is csi-

nálok. Hat – vegyesen gimnáziumi és szakközépiskolai – osztályban kaptam órákat a 10–12. évfolyamon, általában heti egy-egy tanítási órát a logika és az erkölcsan, kettőt a filozófia oktatására. Az egyik gimnáziumi osztályban külön kísérletképpen tudománytörténetet is tanítani kezdtem. Ami a szellemi műnációt illeti, az iskolában elláttak szakirodalommal az ÉKP pedagógiájának megismeréséhez és megkaptam az érintett tantárgyak már elkészült tanterveit, melyekhez azonban nem kellett szigorúan ragaszkodnom.

Aki 1991-ben kárvalottjává vált annak az elhibázott minisztériumi döntésnek, amelyen néhai *Lukács József* akadémikus kezdeményezése zátonyra futott, esetleg azóta, az elmúlt hét esztendőben próbálkozott a filozófia középiskolai tanításával Magyarországon, az pontosan tudja, milyen nagy lehetőséget jelent ma ekkora óraszámot kapni a középiskola utolsó három évfolyamán.

Lukács József még 1983-ban kezdeményezte azt, hogy az utolsó középiskolai tanévben az akkor kötelezően előírt, a marxista ideológiai nevelést szolgáló világnézetünk természettudományos alapjai tantárgyat váltsa fel egy új tantárgy, a Bevezetés a filozófiába. Ennek a taneszköze egy tematikusan szerkesztett, kommentárokat is tartalmazó szöveggyűjtemény volt, mely hozzávetőleg fele-fele arányban tartalmazott szemelvényeket a marxizmus és más filozófiai irányzatok klasszikusaitól. A tantárgy fakultatív lett, az iskolák választhatták helyette a leíró szociológiai alapismereteket tartalmazó Társadalomismeretet. A rendszerváltást követő évben, 1991-ben azután a Művelődési Minisztérium a szöveggyűjtemény elavult voltára hivatkozva felfüggesztette a Bevezetés a filozófiába oktatását. Noha az érintett tanárok tiltakozásának hatására a rendelkezést egy évvel később hatálytalanították, s azóta két szöveggyűjtemény és hat vagy hét alternatív tankönyv (1) készült el, illetve áll rendelkezésre, az egyesztendő tiltási időszak mégis szétzilálta a filozófia középiskolai oktatásának lassan épülő struktúráját. Legalábbis erre a következtetésre jutott *Tamássy Györgyi*, aki az 1991-es rendelkezést követő fél évtizedre vonatkozóan felmért az országos helyzetet. (2) Adatai szerint

1996-ban az ország érettségét adó 860 középiskolájának töredékében oktattak csak filozófiát vagy társadalomismeretet, ezekben is csak a befejező tanévben, s hozzávetőleg fele-fele arányban heti egy, illetve két órában.

Úgy gondolom tehát, hogy elfogultság és túlzás nélkül állíthatom: olyan kivételes lehetőséghez jutottam, amelyet jól felhasználni nem pusztán egyéni ambíció kérdése, hanem egyúttal az egész szakmával szembeni kötelezettség is.

Az első tanév tapasztalatai

Erős a csábítás, hogy konstruáljak egy jól felépített hipotézisrendszert, s ahhoz mérjem az elmúlt két évben végzett munkámat és az ennek során szerzett tapasztalataimat. Egy ilyen konstrukció jótékonyan hatna a kifejtés logikájára, de leplezné azt, hogy – utólag visszatekintve – milyen szegényes volt az a feltételrendszer, amelyet elinduláskor tudatosan megfogalmaztam. Ez az utóbbi változásában mindössze négy kritériumból állt:

1. a filozófia tanításának nem lehet az a célja, legfeljebb a mellékes eredménye, hogy a diákok egyfajta műveltségét növelje, az, hogy – mondjuk – *Petőfi Sándor*, *Arany János* és *Ady Endre* életrajza mellett *Platón*, *Descartes* és *Spinoza* életrajzát is reprodukálni tudják;

2. a filozófiát a lehetőségek határáig filozófusok szövegeinek a kézbeadása és olvastatása révén kell tanítani, mivel a tantárgy egyik – ha nem a legfőbb – haszna az, ha a diákok ilyen, tanulmányaik során sehol másutt meg nem ismert fajtájú szövegekkel ismerkednek, azokat olvassák, gyakorolják;

3. a filozófusok írásai a kezdők, a filozófiával éppen csak ismerkedők számára rendkívül nehezen olvashatók, ezért a válogatás egyik legfontosabb szempontjának az olvashatóságnak kell lennie, s ennek a szempontnak az érvényesítéséért akár más szempontokból vitatható kompromisszumokat is vállalni kell;

4. a filozófiával éppen csak ismerkedő diákokban elég gyorsan kialakul az a benyomás, hogy a filozófia túlzottan ráérős embereknek a józan észről messze elrugaszkodott elmélkedése mondvacsinált kérdéseken. Célszerű ezért úgy kezdeni a tanítását, hogy

a józan észről indulunk el és újra meg újra visszatérünk hozzá, ameddig ez egyáltalán lehetséges.

Ebben a négy tézisben lényegében azok a tapasztalatok összegződtek, amelyeket a filozófia tanítása során korábban szereztem. Első törökbalinti tapasztalataim sem voltak mások, mint a korábbiak, s amennyire tudom, ezeket sokan osztják velem: a diákok körében kezdetben sem mértéktelen lelkesedés is gyorsan lelohadt, és csoportonként legfeljebb ketten-hárman kapnak rá a filozófia sajátos ízére.

Nem tudom, hogyan alakultak volna a továbbiak, ha az első félév végén nem kerülök szembe azzal a feladattal, hogy írásos szaktanári jelentést készítsék az addigi eredményekről és kudarcokról. Ez arra kényszerített, hogy a mindennapi rutinnál mélyebben és elemzőbben próbáljam meg végiggondolni tapasztalataimat, egy-egy értelmezési keretben próbáljam összefoglalni azokat. Kiegészítve azzal, amit akkorra már kezdtem elsajátítani a Zsolnai-pedagógia szemléletmódjából, hogy tudniillik ne a saját tevékenységem, hanem a diákok tevékenysége felől próbáljam meg szemlélni a folyamatokat, ne a saját feladataimat tartsam szem előtt, hanem azokat, amelyeket nekik kell elvégezniük, s azokat a képességeket, amelyekkel ehhez rendelkezniük kell, illetve amelyeket ezek a feladatok fejlesztenek. Másképpen megfogalmazva a kérdést: mi váltja ki bennük a filozófiával szembeni ellenállást, ha nem abból a feltevésből indulok ki, hogy elvetemült, mindenféle iskolai tevékenységgel szemben destruktív magatartást tanúsító gazemberek?

Az utóbbi, nyilván csak pedagógiai tehetetlenkedéseim önironikus karikírozására szolgáló hipotézisnek ellentmondott két ta-

pasztalat. Az első az, hogy szorgalmasan elvégezték azt a feladatot, amelyet én másodlagos jelentőségűnek tekintettem, nevezetesen: utánajártak a mindig éppen soron következő filozófus életrajzának. A másik az, hogy a szűkebb értelemben vett filozófiával szemben az erkölcsstan viszonylagos „sikerághozatnak” bizonyult. Érdemesnek tűnt tehát egyfelől abból kiindulni, hogy miben különbözik valamely életrajzi szöveg egy filozófiai szövegtől, másfelől abból, hogy mit csináltam az erkölcsstanórakon másképpen és mennyiben volt más jellegű az a feladat, amit a diákoknak ott kellett elvégezniük.

Az első kérdésre elég kézenfekvő válasz az, hogy az életrajz deskriptív jellegű szöveg, amelyet csak reprodukálni kell, a filozófiai szöveg viszont argumentatív jellegű, magas fokon elvont, s analitikus olvasást igényel, literális értelmezéssel megközelíthetetlen. Ez a válasz azonban önmagában nem kielégítő. A diákok nem itt találkoznak először argumentatív jellegű, elvont szöveggel; ennek a szövegtípusnak a legjellegzetesebb lelohelye a matematika-tankönyv.

Az is igaz persze, hogy a matematika sem tartozik a közkedvelt tantárgyak közé. Olyan szöveggel sem itt találkozunk először a diákok, amelyek literálisan nem értelmezhető, hiszen elemeznek szépirodalmi alkotásokat. (Az is igaz persze, hogy a magyartanárok keményen megizzadnak a cselekmény reprodukciójától való elszakadásért, és sok diáknál nem is járnak sikerrel.) A filozófiai szövegek viszont nemcsak ezt a két nehézséget egyesítik, hanem kritikai reflexiót is igényelnek – s talán ennek a képességnek a kialakítása és fejlesztése volna a filozófia tanításának legfőbb célja –, ami abban a józan ésszel felfoghatatlan állapotban csúcsosodik ki, hogy ugyanarról a kér-

Aki 1991-ben kárvallottjává vált annak az elhibázott minisztériumi döntésnek, amelyen néhai Lukács József akadémikus kezdeményezése zátonyra futott, esetleg azóta, az elmúlt hét esztendőben próbálkozott a filozófia középiskolai tanításával Magyarországon, az pontosan tudja, milyen nagy lehetőséget jelent ma ekkora óraszámot kapni a középiskola utolsó három évfolyamán.

désről különféle vélekedések vannak, s értelmetlen felvetés, hogy melyik igaz, és miért nem csak azt tanuljuk.

A matematikával való részleges párhuzam még egy tekintetben volt tanulságos: főként ott vannak ugyanis előzményei annak, hogy tudatosított módon gondolkodási műveletso-rokat, algoritmusokat tanulnak. A logikával való kísérletezgetéseim során elég hamar le kellett tennem arról, hogy közvetlenül annak szisztematikusan felépített elméleti alapjait próbáljam tanítani, abban a pillanatban viszont, hogy jópofa, játékos feladatok töme-ges megoldásán keresztül közelítettük meg a tárgyat, igazi sikerágazattá vált. *Raymond Smullyan* lovagjai és lókötoi (3) iskola-, sőt, Törökbálint-szerte legendássá váltak.

A második kérdésre, hogy ti. mit csinálunk másképpen erkölcstanból, lényegében két válasz kínálkozott. Az első az én „bűnöm”, hogy kezdetben, az alapfogalmak bevezetésénél szakítottam az eredeti szövegek olvastására való alapozás elvével, s meglehetősen sokat prelegáltam. Így a diákoknak az általam előadottakat pusztán reprodukálniuk kellett. A másik az, hogy viszonylag gyorsan rátértünk néhány, napjainkban eleven etikai vitakérdés újság-, illetve folyóiratcikkek és szemelvények alapján történő megvitatására (pl. abortusz, eutanázia, klónozás, könnyű drogok engedélyezése stb.). Feltételezhető, hogy a filozófia klasszikusainál lényegesen olvasmányosabb szövegek mellett a problémák életközeli volt is szerepet játszhatott a nagyobb együttműködési készségben. A diákok érezkelhették, hogy ezekkel a kérdésekkel életük során maguk is szembesülhet-

nek – ha ugyan némelyikkel nem szembesültek máris.

Összegezve a fentieket, arra a következtetésre jutottam, hogy a filozófia nemcsak azért vált ki ellenállást a diákokból, mert mindennapi életüktől, tapasztalataiktól és élményviláguktól távolesőnek látszó kérdéseket és elvont, nehezen olvasható szövegeket jelent a számukra, hanem azért is – sőt, talán főképpen azért –, mert szokatlan, ismeretlen feladatot, amelyhez nincsenek kész megoldási sémáik. Ez a helyzet szükségszerűen frusztrálja őket. Reagálásuk természetes: megpróbálnak meglevő képességeikre támaszkodni, vagy passzivitásba vonulnak, esetleg aktívan destruálnak.

Összegezve a fentieket, arra a következtetésre jutottam, hogy a filozófia nemcsak azért vált ki ellenállást a diákokból, mert mindennapi életüktől, tapasztalataiktól és élményviláguktól távolesőnek látszó kérdéseket és elvont, nehezen olvasható szövegeket jelent a számukra, hanem azért is – sőt, talán főképpen azért –, mert szokatlan, ismeretlen feladatot, amelyhez nincsenek kész megoldási sémáik.

Ez a helyzet szükségszerűen frusztrálja őket. Reagálásuk természetes: megpróbálnak meglevő képességeikre támaszkodni, vagy passzivitásba vonulnak, esetleg aktívan destruálnak.

rálja őket. Reagálásuk természetes: megpróbálnak meglevő képességeikre támaszkodni, vagy passzivitásba vonulnak, esetleg aktívan destruálnak.

A tanulás pedig az, hogy meg kell próbálni több tanévre széthúzva, fokozatosan, az életközeli problémáktól és a már kialakított képességektől elindulva eljutni a filozófiáig.

Működő modellt ehhez az elképzeléshez az észak-rajna-vesztfáliai oktatási rendszerben találtam. Németországban egyébként 1972 óta tanítanak a középiskolákban filozófiát a nyilvános iskolákban,

1919 óta törvénnyel szabályozott vallásoktatás szövetségi szintű megállapodással bevezetett alternatívájaként. Észak-Rajna-Vesztfáliában – hasonlóan négy másik szövetségi tartományhoz – a filozófiát választották alternatív tantárgyként, s a 11–13. évfolyamon háromtanéves programot alakítottak ki, amelyhez heti három tanítási órát biztosítottak. (Az érettségivel zárható kurzus két tanéven keresztül öt tanítási órát jelent.) Mi legfeljebb csak álmódozhatunk ilyen tágas térről a filozófia oktatása számára, de a program felépítése több szempont-

ból nekünk is tanulságos lehet. Először azal, hogy öt-hat tematikus egységre bomlik, melyek általában egy, legfeljebb két félévet töltenek ki. Ilyenek a Bevezetés, az Antropológia, az Etika, a Politikai filozófia, a Történetfilozófia stb. Másodszor azért, mert a program kezdetén még egységes „menü” (Bevezetés; Antropológia; Etika) már a 12. évfolyam második félévében alternatívákra bomlik (Politikai filozófia vagy Történetfilozófia), a 13. évfolyamon pedig már hatnyolc különféle tematikából lehet választani (Gondolkodás és megismerés; Tudományfilozófia; Nyelvfilozófia; Művészetfilozófia; Vallásfilozófia; Ontológia; Természetfilozófia stb.). Harmadszor, mint látható, ott a konkrétabb, „ember- és életközeli” témák felől haladnak az elvontabbak felé. Végül azért, mert láthatóan nem törekednek arra, hogy átfogó képet adjanak a filozófia egész történetéről, bár ez igazán világossá csak akkor válik, ha megnézzük az egyes témák részletesebb tartalmi leírását.

A jelenlegi helyzet

A filozófiai tárgyak rendszere a törökbálini kísérletben a második évben mindezek után némileg átalakult. A program kiindulópontja a logika: a Smullyan már idézett gyűjteményéből vett feladatoknak a megoldása során fokozatosan kell eljutni néhány alapvető gondolkodási műveletünk és alapelvünk tudatosulásához (hipotézisek felállítására, az ellentmondás elve, az ellentmondásra vezető hipotézisek elvetése stb.). Az időrendben is második elem: az etika. Tartalma harmadik éve alakul. A jelenlegi elképzelés szerint ennek a bevezetéseként kapna helyet az antropológia, majd néhány alapfogalom tisztázására kerülne sor. Ekkor olvasnánk először klasszikusoktól származó szemelvényeket, és itt határoznánk meg először fogalmakat, tisztázva egyúttal a definíció különböző típusait. A tematikus egység gerincét azonban változatlanul aktuális erkölcsi vitakérdések önálló feldolgozása jelentené, a fennmaradó idő pedig néhány etikai irányzat megismerésére szolgálhatna.

Felhasználva azt a lehetőséget, hogy a filozófiai tárgyakat *Tompa Tamás* kollégámmal bontott osztályoknak tanítottuk, ezt kö-

vetően választási lehetőséget nyújtottunk a diákoknak. Az „étlapon” három alternatíva szerepelt: a matematikai logika, a politikai filozófiák és a vallásismeret. (A teljes szabadságot, sajnos, nem tudtuk biztosítani; arra volt lehetőség, hogy osztályonként a „többiséget” kapott két tematikus egység között volt lehetséges az egyéni választás.) Az eredmény több szempontból is tanulságos volt.

Egy kisebb létszámú, informatikus szakképzésben részesülő osztály szinte egységesen a matematikai logikát választotta, s utóbb is elégedettek voltak a döntésükkel: úgy értékelték, hogy ez nagyon hasznos kiegészítést jelentett szakmai tanulmányaikhoz. (Újra elővettük Smullyan feladatait, ezeken tanultuk és gyakoroltuk a formalizálást az elsődrendű kijelentés kalkulusban.) Egy másik osztályban viszont a politikai filozófiák és a vallásismeret közötti választásban szinte pontosan meg lehetett húzni a fiúk és a lányok közötti választóvonalat, ami egyúttal az informatikai és a vendéglátóipari szakképzésben részesülők közötti választóvonalat is jelentette.

Az előbbi témát már teljes egészében eredeti filozófiai, történelmi és politikai dokumentumok elemzésére építettük fel; abban a reményemben viszont csalódnom kellett, hogy történelmi tanulmányaik eredményeképpen diákjaim legalább az újkoriak között ott-honosan fognak mozogni. (Igaz, ehhez az is hozzájárulhatott, hogy történelem tantárggyal jócskán el voltak maradva a tantervhez képest.) Érdeklődésük viszont kifejezetten inspiráló volt; arra például eredeti szándékaimmal ellentétben ők vettek rá, hogy a nemzetiszocialista és a fasiszta ideológia dokumentumai közül is vegyünk kézbe néhányat. Az eredeti elképzeléseket legkevésbé vallásismeretből sikerült megvalósítani. Belátva azt, hogy az erre vállalkozó csoport teljesítőképessége volt a legkisebb, itt meg kellett elégedni azzal, hogy a diákok elsősorban *Glaserapp* könyve és esetlegesen néhány más munka alapján feldolgozták és kiselőadások formájában ismertették a legfontosabb világvallásokat és keresztény egyházakat.

A program negyedik pontja a Bevezetés a filozófiába címet viseli, ekkor térünk végre rá a tulajdonképpeni, legszűkebb értelemben vett filozófiára. Elsőként ennek az anyaga

már tankönyvként használható kéziratban is elkészült, s most, a harmadik tanévben az éppen ezt tanuló diákok már nem csupán alkalmanként kapnak a kezükbe újabb meg újabb szemelvényeket, hanem szeptemberben megkapták fénymásolatban a „tankönyvüket”. A kiindulópont – és az újra meg újra visszatérő hivatkozási és viszonyítási alap – az eredeti elképzelésnek megfelelően a józan ész, s a filozófia néhány problémája (lét, jelenség és valóság, tér és idő, megismerés, kauzalitás, nyelvi jelentés, igazság) úgy jelenik meg benne, mint a józan ész állásponjtjában való kértely. A felépítés tehát tematikus, közben azonban – ha nem is szigorú kronológiai rendben – néhány kivétellel sorra kerülnek a filozófia történetének legfontosabb klasszikusai: *Platón* és *Arisztotelész*, *Szent Ágoston*, *Bacon*, *Descartes*, *Spinoza*, *Locke*, *Leibniz*, *Berkeley*, *Hume*, *Kant* és *Hegel* szerepelnek az anyagban. Bemutatásuk a tematikához válogatott szemelvényeik alapján történik, amihez a tankönyv feldolgozási szempontokat, kommentárokat, fogalom- és irodalomjegyzéket, végül rövid életrajzokat ad kiegészítésként.

Végül a program utolsó egysége a Filozófiai irányzatok munkacímét viseli, a 19–20. század néhány jellegzetes filozófiai problémáját és gondolkodóját mutatná be, s eddig egyszer, egy végzős gimnáziumi tagozatos osztályban került sor vele egy kísérletre. A megelőző tanévben a diákok párhuzamosan tanulták a logikát, az etikát és a bevezetést – saját megfogalmazásuk szerint mérgezést is kaptak a filozófiai tantárgyaktól. Az eredeti el-

képzelés az volt, hogy a tanévet négy tematikus egységre bontva a tudományfilozófiák, a nyelvfilozófia, az egzisztencialista és az életfilozófiák, végül a historicista szemlélet néhány jellegzetes problémájával és alkotójával találkozzanak, ebből azonban csak az első kettőt sikerült megvalósítani. Nyitott kérdés, hogy ennek tervezési hiba volt-e az oka – jelenleg erre a feltevéésre hajlok –, vagy a befejező tanév körülményei között reálisan sem képzelhető el több egy-két problémakör és irányzat körüljárásánál. Mivel azonban Törökbálinton legközelebb három év múlva lesz végzős gimnáziumi osztály, addig ennek ellenőrzésére aligha nyílik alkalom.

A sors iróniája, hogy mire ez a cikk napvilágot lát, szerzője előreláthatóan nem a Törökbálinti Kísérleti Iskola tanára többé, s talán a törökbálinti iskola sem lesz már a Zsolnai-pedagógia kísérleti műhelye. A szerző reméli, hogy kísérletét a filozófia középiskolai oktatására másutt folytatni tudja, s befejezésül hadd köszönje meg volt törökbálinti tanítványainak ilyen módon a közös hároméves munkát

(1) A két szöveggyűjtemény Steiger Kornél, illetve Dörömbözi János munkája, a tankönyvek szerzői: Steiger Kornél, Dörömbözi János, Turgonyi Zoltán, Maria Fürst, Arno Anzenbacher, Turay Alfréd–Nyíri Tamás–Bolberitz Pál, valamint Szabó Árpád–Ferge Gábor.

(2) MFT Hírek, 1997. 1. sz.

(3) L.: SMULLYAN, RAYMOND: *Mi a címe ennek a könyvnek?* Typotex, Bp. 1996.

Keresztes György

Tudományfilozófiai tanulmányok

A szakemberek és a filozófiai kérdések iránt érdeklődő pedagógusok legnagyobb örömeire új kötettel, egy tanulmánygyűjteménnyel gyarapodott a tudományfilozófiai kérdéseket taglaló hazai szakirodalom. 1998-ban az Osiris Kiadó gondozásában, Laki János szerkesztésében, a Szemeszter sorozatban jelent meg a Tudományfilozófia című kiadvány.

A tanulmánygyűjtemény tíz szerző munkáiból válogat. A könyv szerkeszete áttekinthető, világos. Az Előszóban a szerkesztő összefoglalja az általa kiválasztott tanulmányok fő mondanivaló-

ját. A kötetbe felvett tíz írást a szerkesztő úgy válogatta össze, hogy abból a fele az úgynevezett „bevett nézet” filozófiai kategóriához tartozik, míg a többi a posztmodernista tudományfilozófia elemeibe nyújt betekin-